

I. ЗАСАДИ І ПРОБЛЕМИ ЕТНОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ СУЧАСНОГО МОВОЗНАВСТВА

УДК 811.161.2:81 – 15

Леся БАРАНСЬКА,
старший викладач кафедри української мови Дрогобицького
державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Україна, Дрогобич) tomchakl@mail.ru

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ГРІХ У ПРОЗІ МАРІЇ МАТІОС

У статті досліджено стрижневу лексему-концепт «гріх» у повістях Марії Матіос, визначено архетипну основу та ідейно-концептуальну й етично-моральну функції, здійснено поглиблені лінгвостилістичні студії. З'ясовано вплив наскрізної концептуальної лексики на формування образного коду авторського мовомислення. Доведено, що досліджувана лексема в більшості контекстів зберігає безпосередній зв'язок з архетипним поняттям. Конотативна ж специфіка несе надзвичайно багату культурну й етнонаціональну інформацію, зумовлену дією інтра- та екстралінгвальних чинників. Співзначення органічно виходять на національно-мовний рівень, у деяких випадках згадана етнічно зумовлена семантична надбудова домінує над власне біблійною основою.

Ключові слова: *концепт, гріх, архетип, сема, Біблія, сакральне, мовомислення, мотивація.*

Лім. 11.

Lesia BARANSKA,
*Senior teacher, Department of Ukrainian language, Ivan Franko
Drohobych State Pedagogical University
(Ukraine, Drohobych) tomchakl@mail.ru*

VERBALIZATION OF THE CONCEPT SIN IN THE PROSE MARIA MATIOS

In the article we research a key lexeme-concept «sin» in the texts Maria Matios, define the archetypal basis and ideological conceptual and ethically-moral functions, carry out deep linguostylistic studios. We also consider the influence of a conceptual lexeme on the formation of an imaginary code of the author's language thinking.

We emphasize that in Maria Matios's prose a special panorama of a semantic and semantically symbolic field of a sin opens before a reader. Along with archetypal semas others are also activated but the conceptualization of a sin mainly turns round in the sphere of a sacred Christian world outlook. In some moments in Matios's characters a Christian world outlook is closely connected with a ritual-magic one.

We point out that connotative specification of the investigated lexeme carries unusually rich cultural and ethnic national information caused by intra- and extralingual factors. Submeanings go to the national language level, in some cases mentioned ethnically caused semantic onbuilding even dominates over a proper biblical basis.

Key words: *concept, sin, archetype, sema, Bible, sacred, language thinking, motivation.*

Ref. 11.

Леся БАРАНСКАЯ,

старший преподаватель кафедры украинского языка Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко (Украина, Дрогобыч) tomchaki@mail.ru

ВЕРБАЛИЗАЦИЯ КОНЦЕПТА ГРЕХ В ПРОЗЕ МАРИИ МАТИОС

В статье исследовано базовую лексему-концепт «грех» в повестях Марии Матиос; определено архетипную основу, идейно-концептуальную и нравственно-моральную функции, осуществлено углубленные лингвостилистические студии. Выяснено влияние сквозной концептуальной лексики на формирование образного кода авторского языкового мышления. Доказано, что исследуемая лексема в большинстве контекстов сохраняет непосредственную связь с архетипным понятием. Коннотативная же специфика несет чрезвычайно богатую культурную и этнонациональную информацию, обусловленную действием интра- и экстралингвистических факторов. Сочращения органично выходят на национально-языковой уровень, в некоторых случаях упомянутая этнически обусловленная семантическая надстройка доминирует над собственно библейской основой.

Ключевые слова: *концепт, грех, архетип, сема, Библия, сакральное, языковое мышление, мотивация.*

Лит. 11.

Постановка проблеми. Творчий доробок М. Матиос – це розмаїття тем, образів, проблем, відтак її постать чи не найхаризматичніша в сучасній українській літературі. Художнє мовомислення письменниці підтверджує неабияку її майстерність у доборі точних, семантично глибоких та доречних і в мікро-, і в макроконтексті слів й усталених зворотів, що слугують засобом розкриття психології персонажів, формують місткий подієвий каркас і подають необхідні імпульси для складних читацьких рефлексій. Прикметно, що на постмодерних мапах сучасного, на жаль – секуляризованого, письменства, М. Матиос залишається світоглядно людиною релігійною. Щоправда, елементи християнства тісно

переплітаються з міфологічно-ритуальними й національно акцентованими.

Концепт «гріх» наскрізний у творчості письменниці і, за визначенням І.Набитовича, «посідає одне з найважливіших місць у світоглядній структуризації буття героїв прози М.Матіос» [7, 521].

Аналіз досліджень. Певні аспекти мовної картини художнього світу Марії Матіос уже досліджено, зокрема, в студіях Л. Марчук та С. Шабат-Савки. Б. Червак аналізує темпоральну символіку її прози. Творчість письменниці представлено й у дослідженні М. Якубовської. Р. Харчук інтерпретує специфіку художнього письма М. Матіос в контексті сучасного постмодерного дискурсу. Дещо випадає з цього ряду дослідження Я. Голобородька – з його демонстративною необ'єктивністю та спрощеним вульгарно-соціологічним підходом до аналізу «Нації» та «Солодкої Дарусі». Однією з перших спроб розглянути «Солодку Дарусю» М. Матіос у контексті сакральної парадигми є стаття С. Гірняк та І. Шумея. Вельми вдалу спробу цілісно представити функціонування категорії *sacrum*, релігійної постави й сакрального світовідчуження зробив І. Набитович у передмові до книги «Вибраного» М. Матіос промовистою назвою «Знахарка троякої ружі» та в монографії «Універсум *sacrum*'у в художній прозі (від Модернізму до Постмодернізму)». Дискурс прози Марії Матіос різноаспектно осмислено в кандидатській дисертації Г. Павлишин.

Мета статті полягає в тому, щоб різноаспектно, з урахуванням когнітивних стратегій дослідити стрижневу лексему-концепт «гріх», з'ясувати її вплив на формування образного коду авторського мовомислення та здатність відображати ментально-ціннісні уявлення.

Виклад основного матеріалу. «Гріх» є одним із найбільш значущих концептів української ментальності. У ньому знайшли відображення світогляд, етичні та моральні принципи, а також релігійне та світське знання українців. Усвідомлення гріха, гріховності почало формуватися ще в контексті язичницького світогляду, коли людина жила за законами природи, а будь-яка дія, яка суперечила природним законам, порушувала гармонію в природі і становила загрозу життю, розцінювалась як гріх.

У Біблії майже на кожній сторінці описано реальність, котру названо гріхом. Старозавітні вислови щодо цієї реальності – численні; вони запозичені з людських взаєностосунків: блюзнірство, беззаконня, заколот, несправедливість тощо. Більш узагальнено грішника трактують, як того, «хто робить зло перед очима Божими». Але природа гріха з його лукавством і в усіх відтінках визначається передусім у біблійній історії. З неї ми дізнаємося, що одкровення про людину – це одкровення про Бога, про

Його любов, котрій протистоїть гріх, і про милосердя Бога, котре проявляється після усвідомлення гріха [8, 185].

Концептуальна лексема «гріх» знаходить своє тлумачення у мовознавстві, філософії, культурології. У словнику української мови подано три основні значення лексеми «гріх»: 1) рел. Порушення морально-релігійних догм, настанов і т. ін.; 2) Поганий, непорядний вчинок; якийсь недолік, помилка, недогляд; 3) у знач. присудк. сл. Непорядно, недобре; недозволено (брати гріх на душу, впасти в гріх, гріха не боятися та ін.) [9, 171].

Укладачі Філософської енциклопедії (за редакцією Ф. Костантинова) пояснюють гріх, відштовхуючись від релігійних догм. Згідно з релігійною традицією, гріх – це порушення вчинком, словом чи навіть думкою волі Бога, яка висвітлена у священних книгах, догматах чи релігійних обрядах. Власне уявлення про гріх притаманне всім віросповіданням. Християни, юдеї та мусульмани вважають, що першим актом свободної волі людини став первородний гріх, тобто порушення Адамом і Євою Божих законів, за що людство тепер наказане смертністю, муками і стражданнями. Ісус Христос своєю добровільною смертю звільнив людство від прокляття первородного гріха. Одначе людина щоразу впадає в нові гріхи, які повинна спокутувати дотриманням релігійних догм, обрядів, пожертвами на Церкву [10, 403].

К. Юнг окреслює проблему гріха як одну з найдавніших і найсуперечливіших не тільки в історії Церкви, але й в історії людства загалом. Він зазначає, що відповідно до канонів християнства, гріх – символ найбільшого зла. Але чи так воно насправді? Змій спокусив прародичів на гріх. Але той таки гріх став причиною спасіння роду людського. Маємо два протилежні символізація лексеми «гріх» – упадок і спасіння. Хоча гріх – це щось найважче і найнебезпечніше, все ж він не настільки важкий, щоб його не можна було не виправдати. Для виправдання існує практика сповіді, котра діє, як саме життя, – пручається, щоб не загинути в невіршених протилежностях. Гріх – це протилежність найвищого блага. Він же – символ страху перед карою, і тому нерідко люди перекладають його на Христа, позбавляють себе відповідальності, посилаючись на те, що божественний посередник взяв на себе гріхи всього людства. Загальновідомо, що без гріха немає покаяння, а без покаяння нема божественної милості. Отже, гріх не є абсолютним злом [докл. див.:11].

С. Аверинцев вважає джерелом гріха різних бісів, демонів, нечистих духів, що є противниками Бога, Церкви і всіх людей. Біси знають, що Бог наділив людину свободною волею. Знають і про хитку віру людини. Тому спокушають. Активність бісів у ролі спокусників спрямована на всіх людей однаково. Схема їхніх дій теж скрізь аналогічна: поки людина не згрі-

шила, нечисть применшує значення гріха, щоб забрати страх перед ним, а після здійснення гріховного вчинку навпаки – перебільшують його важкість, щоб викликати відчай і байдужість до себе. Грішник опускає руки, не знаходить собі виправдання. Якщо ж людина сильна і не здається, її обводять довкола пальця, наповнюють душу самовдоволенням, злістю, проганяють любов [1, 84 – 89]. Звідси випливає, що гріх – це символ відсутності любові, отже, й Бога.

В. Жайворонок вказує, що гріх – це порушення заповітів Божих, морально-релігійних догм, настанов і т. ін.; також провина, непорядний учинок тощо; першим грішником на землі був Адам, який не послухався наказу Божого і скуштував «яблуко спокуси» (жартують «Адам з’їв кисличку, а у нас оскома на зубах (оскома напала)»); це був так званий первородний гріх; у таїнстві хрещення людина омивається від первородного гріха, але з часом спокушається на інші гріхи (не випадково кажуть: «Без грішка чоловік не проживе») і спокутує їх потім через священника перед Богом; одна з найбільших спокус для людини постає в образі мамони, – ідола багатства; Біблія застерігає: «Не можете служити Богові й мамоні»; тому Христос каже: «Хто не зо мною, той проти мене»; хоч вустами Луки водночас застерігає: «Не судіть, то й не будете осуджені; прощайте, то й не буде вам прощено»; отже, кожна людина має право на прощення, якщо вона прощає іншим, тобто здатна на безкорисливу любов до ближнього; у народній свідомості гріх часто персоніфікується [2, 157]. Думки багатьох дослідників щодо семантичного поля лексеми «гріх», як бачимо, сходяться на тому, що основне значення гріха – порушення релігійно-правових норм, моралі, настанов.

У прозі Марії Матіос перед читачем розгортається, образно кажучи, своєрідна панорама семантичного й семантико-символічного поля гріха. Поряд із архетипними семами актуалізуються й інші, але концептуалізація гріха все ж головно обертається у сфері сакрального християнського світовідчуття: *“Що з тими людьми зробилося, що вони такі недобрі не до чужих – до своїх?! Як ці люди думають жити далі і не боятися, що **гріхи** перейдуть на їхніх дітей?!”* [4, 173]; *“То чуже! Проплаконе! І люди не бояться **гріха**. То для чого тоді молитися? Хіба ці слова дійдуть до Бога, і чи вони будуть почуті Богом?”* [4, 173].

У деяких фрагментах християнське світобачення тісно переплітається у героїв Матіос із ритуально-магічним. Скажімо, підводячи підсумок трагедії Дарусиної мами, одна з героїнь каже, що *“вона порушила звичай одразу по шлюбі. Вінчана жінка повинна зітнути свій волос по шлюбі. Маєте вже вам **гріх**. А **гріх** – то спор з Богом”* [4, 188]; *“Та ще мачуха мого чоловіка, може, коли-небудь замолюватиме **гріх** за свій язик...”* [4,

189]; “Вони щойно сказали про мене усе, вони відпустили мені **гріхи**, і я їм теж відпускаю...” [4, 388]; “Бо вища сила змилосердилася над твоїм родом, списавши їхні **гріхи** на тебе” [4, 416]; “У вас там найбільшим **гріхом** вважалося що? Убивство і **гріх** плоті” [4, 416].

У повісті «Армагедон уже відбувся» номен «гріх» органічно вивершує сакральний ряд **Армагедон – Вавилонська вежа**. Іван вчинив смертний гріх: він позбавив життя двох невинних людей. І хоча зробив це мимоволі, усвідомлення провини не покидає його ні на мить. Він через цей гріх почував себе боговідступником: “Ті люди, перед якими я винен, вже вмерли. І з того світу нагадують мені про мої **гріхи**” [5, 103].

“Слово не є тверде. Тверда лиш віра. І твердий тільки **гріх**” [5, 63]. До слова, відомий філософ Х. Керлот вбачає асоціативні зв’язки між поняттями «гріх» і «камінь». Перетворення в камінь – це сповільнення чи заборона процесів розвитку. Саме такою інертною була душа Івана, вражена гріхом убивства. Однак кожна людина має право на прощення, якщо вона прощає іншим, тобто здатна на безкорисливу любов до ближнього. Іван не прощає насамперед самому собі: “Совість не помагаєш і не заспокоїш. А ви мені про **гріхи** не нагадуєте але про мене й не дбаєте, а чекаєте моєї смерті аби запастися до моїх грошей” [5, 103]; “Їм уже не загадувати треба та бовдура свого кривавого в Києві чатувати – **гріхи** спокутувати треба, бо від їхніх **гріхів** у неклі, певно, тісно” [5, 86].

Одна з найбільших спокус для людини постає в образі мамони, ідола багатства. На перший погляд видається, що саме цим гріхом (грошолубством) найбільше одержимий Іван. Принаймні так вважають його синібізнесюки. Однак цей гріх, який справді мав на совісті Іван, він зумів спокутувати ще за життя, справедливо розділивши своє майно і навіть заповівши найбільший родинний скарб (гердан із золотих монет) на користь громади. З іншим гріхом він переступив межі засвітів, передовсім тому, що узяв на себе місію відпускати і затримувати гріхи собі самому. Іван переконаний, що невинно убієнні ним (а він же хотів їх порятувати!) “... із того світу нагадують про мої **гріхи**” [5, 103]. Власне під таким кутом зору намагається представити концепт «гріха» Марія Матіос у повісті «Армагедон уже відбувся...».

Марія Матіос актуалізує філософсько-релігійну гріховність крізь призму тілесної, біологічної необхідності. Вражає тонке й викривальне плетиво діалогу з абортгованими неприкаяними й безгріховними душами близнюків у повісті «По праву сторону Твоєї слави»: “Мій дискомфорт посилювався: я бачила, що якби ці однакові душі прикласти до моєї, то вона би зробилася повнішою і ціліснішою, а в тій формі, в якій моя душа існувала тепер, було набагато надірваних країв” [4, 391]. І далі: “ – Не

виправдовуйся, – зжалились вони наді мною, але ненадовго, – бо це був твій егоїзм. Бачиш, ти себе так любила, що не хотіла вмерти сама, зате згодилася на нашу смерть” [4, 161]. Тут письменниця висвітлює концепт гріха в старозавітному ключі, з акцентуванням на родових прокляттях, доводячи аксіому: діти завжди відповідатимуть за гріхи батьків, за нехтування батьківськими заповідями. Ненароджені близнюки спокутували материне нехтування біблійною заповіддю поважати батьків своїх (героїня не дозволила батькові спати в хаті, і він відморозив уночі в сінях ноги, за що її і прокляв). Часто спокутувати гріхи всього людства або певної історичної доби в прозі М.Матіос припадає одній людині, що є найменш захищеною і найбільш людяною серед інших героїв. Наприклад, в романі «Солодка Даруся» *“одна нещасна німа Даруся за всіх відбуває гріхи на цьому світі, сирота”* [4, 188]. Героїня новели «Юр’яна і Довгопол» Юр’яна думає, що її дочка, Павлінка, спокутує гріхи всього роду і вважає власним гріхом, що змусила дочку вийти заміж за старого Штефурняка. *“... але що можуть знати люди про чужі гріхи і прокляття?”* [4, 393]; *“А в нашій фамілії Іванко, гріхами – хоч гать гати, і всі від того маютьсья, а ти, дитино, найперша”* [6, 50]; *“Одне слово, все у фамілії нараз пішло стрімголов. І не знати, який гріх тому винен”* [6, 158]; *“Вища сила змилосердилася над твоїм родом, списавши їхні гріхи на тебе. І вони там щасливі”* [4, 416]; *“Ти могутня жінка. Бо ти несла на собі гріхи всього твого великого роду”* [4, 416]; *“Усе, що ти робиш дурне, воно тобі написано наперед, бо це твоя плата за гріхи, сльози і прокляття”* [4, 393].

Стверджує авторка й розплату за перелюб: надає на старість срамоти дідові за колишні “плигання в гречку”, героїні – розліку з коханцем у цьому й потойбічному світах. Заборонене кохання – зречене, зрадливе, навіть якщо воно робить із жінки “скрипку, яка говорить без смичка”, ніколи не може називатися любов’ю, а залишиться звичайною біологічною (тілесною) залежністю, потребою – гріхом. Зрештою, первородний гріх полягає у сексуальності, саме плоть піддалася спокусі диявола: *“А ви, кажуть люди, і не вдовиця, і в церкві на причасті буваєте, а гріха з чужими чоловіками не сторонитесь”* [4, 117]; *“Коли не коли – й грішного тіла можна вкусити”* [4, 116]; *“Бачте, вона від народження нечиста. У гріху зачата. У гріху народжена. Та ще й до всього – москалиця”* [4, 203]; *“Дід також гріх із чужою жінкою мав...”* [6, 110]; *“З-поміж усіх гріхів його цікавив лише перелюб”* [4, 409].

Специфіка репрезентації гріха, гріхопадіння у М.Матіос багато в чому залежить від функціонування в її творах концепту «люди». З одного боку, “люди”, маса є для авторки носієм здорової, незіпсутої цивілізацією народної моралі. З іншого ж боку, саме цей концепт є в письменниці також носієм негативного. Досліджуючи позитивний аспект аналізованого

концепту, можна зазначити, що традиційні морально-етичні координати буття гуцульського села, де народилася авторка, залишаються для неї прецедентом «правильного» погляду на світ навіть поза межами цього села. До прикладу, М.Матіос вибудовує свій твір «Не плачте за мною ніколи» як настанову старої баби своїй випадковій слухачці, що із замилюванням схиляється перед традиційними цінностями. Батько Юстини “говів усі говіння, у свято не робив, не лихословив, ворогів не наживав. Маму не бив. Дітей на стороні не мав. Любасок також. Людей не шахрував. Сповідався два рази на рік, бідного не обидив, з каліки не засміявся. Молитвенні книжки усе неділями читав і нас учив” [4, 146]. Потік настанов старої і є, власне, основним змістом твору. Причому можна сказати, що окреслені тут основні типи гріхів і ситуації, з ними пов’язані, постійно вириваються і в інших творах М.Матіос. Саме традиції, вірування та, зрештою, заботи посідають неабияке місце у мотивації гріха. “...Приведіте панотця, цоби Євангелію читав цілий день. Аби **гріхи** свої забрала на той світ, аби на цім не лишила” [4, 363]; “Бо як умру вдень – то **гріхи** заберу, а як умру на ніч – то лишу всі **гріхи** вам. Дивіться, абись’те молилися й відмолювали...” [4, 363]; “Бо то недобре, як людина вмирає після заходу сонця. Великі грішники так і вмирають. А я також **гріхи** маю” [4, 363]; “**Гріх** брати до рук зброю – зброя умертвляє життя” [4, 225]; “Від наглої смерті, від звіра й усякого **гріха** хоронила п’ятниця напередодні архангела Михаїла” [4, 222]; “Та вже як хто вб’є гадину, тому **сорок гріхів** буде відпущено навіки без суду Божого” [4, 212];

“У нас, Юрку, тут, на галицькому боці, весілля роблять посеред тижня, цоби в Божу неділю **не грішити**: ножем не рубати, не різати” [4, 251]; “У неділю дерево будуть тесати? Ужє **гріх**” [4, 356]; “Чоловікові невольню підняти знайдене залізо, бо тоді більшають його **гріхи**” [6, 50]; “**Гріх? Гріх!** А може, Божка розсердилася, що Іванка колись ще геть малою не дочекалася, поки Божка сама доц припустить на посушливі сільські городи? Розсердилася, що вона без Божки хотіла доц на город викликати” [6, 70]; “Наговорювати на круглу сироту – то є великий **гріх**” [4, 215].

Герої М.Матіос періодично потерпають через побутові, дрібні гріхи, що можуть бути скоєні як із власної волі, так і з волі інших, тобто письменниці наголошує не на морально-релігійній складовій семантики, а на профанному, світському. Іноді ці два плани семантичної структури концептуальної лексеми органічно взаємодіють. Наприклад, у новелі «Юр’яна і Довгопол» призвідцями гріховності мешканців села є представники радянської влади: “Певна річ, у цьому безбожному колгоспі змушують сокиру брати мало не на Великдень. А Бог усе рахує. Ото, певно, спустив на них кару” [4, 296].

Світ прози М.Матіос є у своїй суті затишним та герметичним, хоча герої, що користуються симпатією авторки й переживають великі страждання, здебільшого насамкінець одержують моральну винагороду, або ж (у гіршому варіанті) посмертне спасіння. Складається враження, що М.Матіос ставить собі за мету досягнення “психотерапевтичного” задоволення читача, навіюючи йому ідею невідворотності справедливої розв’язки в будь-якій проблемній ситуації.

Наприклад, головиха («Не плаче за мною ніколи»), що відмовляла людей від церкви, була похована без причастя й відспівування, проте через роки, коли ідеологічні заборони було знято, чоловік замовив за неї служби.

“Хоч і головиха – а все людина була. Бог їй сам гріхи порухує” [4, 355]; “А та головиха, земля їй пухом, і без того грішна перед Богом, бо час такий був, що мусила людей від церкви відмовляти...” [4, 355].

Сава ж, його приятель, мучив тварин на полкованні – і через це його тіло по смерті розпухло, не влізло в труну. У новелі “Вставайте, мамко” сім’ю покарано за інсценування смерті Катерини: у фіналі твору вона справді помирає. Навіть епоха, в яку Бог *“не посилає кари ні на кого, начебто й справді прийшов останній день тривання усього живого”* («Дванадцять службів»), апелює до ідеї неминучого покарання винних та вознесіння пригноблених, чому й присвячено молитву вдів у творі.

У пошуках витоків людської гріховності як причини численних кар Божих стосовно українського народу М.Матіос часто вдається до аналізу соціальних, політичних чинників. Так, ситуацію конфлікту населення села із новою радянською владою в новелі «Дванадцять службів» авторка розцінює як *“двобіч між чужим, неприродним, неморальним, – тим, що намагалося укоренитися тут після великої війни, і тим, що рятувало свій прадавній уклад і звичаї”* [4, 283].

Висновки. Вербалізація концептуальної лексеми «гріх» засвідчує інтелектуалізм і філософську глибину художнього мовомислення Марії Матіос та органічний ментальний пієтет у ставленні до всього, що обертається на осі святого, священного (останнє вивірено віковими традиціями народного світобачення й світовідчуття).

Досліджувана лексема в більшості контекстів зберігає безпосередній зв’язок з архетипним поняттям. Конотативна ж специфіка несе надзвичайно багату культурну й етнонаціональну інформацію, зумовлену дією інтра- та екстралінгвальних чинників. Співзначення (це чудово видно на прикладах) органічно виходять на національно-мовний рівень, у деяких випадках згадана етнічно зумовлена семантична надбудова домінує над власне біблійною основою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аверинцев С. С. Софія – Логос : Словник. – К. : Дух і літера, 1999. – 458 с.
2. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : [словник-довідник] / Віталій Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
3. Керлот Х. Словарь символов. – М., 1994. – 648 с.
4. Матіос М. Вибране / Марія Матіос. – Львів : ЛА «Піраміда», 2010. – 424 с.
5. Матіос М. Армагедон уже відбувся : Повість / Марія Матіос. – Львів : ЛА «Піраміда», 2011. – 112 с.
6. Матіос М. Черевички Божої Матері вирвана сторінка з буковинської саги : Повість / Марія Матіос. – Львів : Піраміда, 2013. – 208 с.
7. Набитович І. Універсум sacrum'у в художній прозі (від Модернізму до Постмодернізму) : [монографія] / Ігор Набитович. – Дрогобич; Люблін : Посвіт, 2008. – 600 с.
8. Словник біблійного богослов'я / [за ред. Ксав'є Леон-Дюфура, Жана Люпласі, Августина Жоржа, П'єра Грело, Жана Гійє, Марка-Франсуа Лакана; перекл. з фр. Вл. Софрона Мудрого, ЧСВВ]. – 2-е вид. – Жовква : Місіонер, 2010. – 992 с.
9. Словник української мови : в 11-ти т. – Т.ІІ. – К. : Наукова думка, 1971. – С. 171.
10. Философская Энциклопедия : в 5-ти т. [гл. ред. Ф.В.Константинов] – Т.1. – М. : «Советская Энциклопедия», 1970. – С. 403.
11. Юнг Карл Густав. Архетип и символ. – М. : Ренессанс, 1991. – 275 с.

REFERENCES

1. Averyntsev S. S. Sofia – Lohos: Slovnyk. – K. : Dukh i litera, 1999. – 458 s.
2. Zhaivoronok V. Znaky ukraïnskoi etnokultury : [slovyk-dovidnyk] / Vitalii Zhaivoronok. – K. : Dovira, 2006. – 703 s.
3. Kerlot Kh. Slovar symbolov. – M., 1994. – 648 s.
4. Matios M. Vybrane / Mariia Matios. – Lviv : LA «Piramida», 2010. – 424 s.
5. Matios M. Armahedon uzhe vidbuvsia : Povist / Mariia Matios. – Lviv : LA «Piramida», 2011. – 112 s.
6. Matios M. Cherevychky Bozhoi Materi vyrvana storinka z bukovynskoi sahy : Povist / Mariia Matios. – Lviv : Piramida, 2013. – 208 s.
7. Nabytovych I. Universum sacrumu v khudozhnii prozi (vid Modernizmu do Postmodernizmu) : [monohrafiia] / Ihor Nabytovych. – Drohobych; Liublin : Posvit, 2008. – 600 s.
8. Slovnyk bibliinoho bohoslovia / [za red. Ksavie Leon-Diufura, Zhana Liuplasi, Avhustyna Zhorzha, Piera Hrelo, Zhana Hiiiie, Marka-Fransua Lakana; perekl. z fr. Vl. Sofrona Mudroho, ChSVV]. – 2-e vyd. – Zhovkva : Misioner, 2010. – 992 s.
9. Slovnyk ukraïnskoi movy : v 11-ty t. – T.II. – K. : Naukova dumka, 1971. – S. 171.
10. Filosofskaya Entsiklopediia : v 5-ti t. [gl. red. F.V. Konstantinov] – T.1. – M. «Sovetskaya Entsiklopediia», 1970. – S. 403.
11. Yung Karl Gustav. Arhetip i simvol. – M. : Rennessans, 1991. – 275 s.